

УДК 340.12

ТЕМПОРАЛЬНО-ПРОСТОРОВА ВІДКРИТІСТЬ ДЕРЖАВНОГО ПРИМУСУ

Сировацький Валерій Іванович,
кандидат юридичних наук, адвокат
(м. Київ, Україна)

У статті досліджуються інтерактивність та інтерпасивність взаємодії державної влади, суспільства й людини в рамках темпорально-просторової відкритості державного примусу. За допомогою філософсько-правового аналізу з'ясовано, що сучасна система взаємовідносин людина – суспільство – держава, в тому числі й людина – державний примус, так чи інакше є відкритою та інтерактивною. В умовах прагнення до утвердження й поширення демократії інших варіантів просто не існує.

Межі державного примусу – основна темпорально-часова його характеристика – стають відкритими після процесу проходження їх так званої легітимації та легалізації. На першому етапі суспільство схвалює ті форми й заходи примусу як такі, що відповідають суспільній моралі та цінностям, на другому – вони проходять процес опозитивації, закріплюючись у позитивному праві – законі, що є гласним і доступним для кожної людини.

Ключові слова: онтологія, гносеологія, людина, громадянин, суспільство, держава, влада, соціальна філософія, державний примус, філософія права.

TEMPORAL-SPATIAL OPENNESS OF STATE COERCION

Syrovatskyi Valerii Ivanovych,
Candidate of Juridical Sciences, Lawyer
(Kyiv, Ukraine)

The article explores the interactivity and interpassion of the interaction of state power, society and man within the framework of temporal and spatial openness of state coercion. With the help of the philosophical and legal analysis, it was found that the modern system of relations between a person and society – a state, including a person – state coercion is open and interactive in one way or another. In the face of the desire to establish and spread democracy, other options simply do not exist. Interactivity implies transparency, transparency, openness, harmonization of values, the establishment of common, mutually comprehensible meanings, and the most important thing is the acquisition by each of the actors of co-operation in the field of state coercion features of uniqueness.

The boundaries of state coercion – the main temporal-temporal characteristics of it – become open after the process of passing their so-called legitimization and legalization. At the first stage, society approves those forms and measures of coercion as those that are in line with public morals and values, and on the second, they pass the process of opposition, enshrined in positive law, a law that is vowel and accessible to every person.

Key words: ontology, gnoseology, man, citizen, society, state, power, social philosophy, state coercion, philosophy of law.

Ключова цінність влади, безумовно, не в потенціалі застосування сили, а в указівці правильного вектору поведінки законослухняній особі, стимулюванні та заохоченні до соціально активної поведінки. Якщо ж проводити міжпредметні зв'язки між кон-

цептами «влада» та «закон» і намагатися виокремити юридичний аспект і юридичне розуміння влади, то тут варто зазначити, що з погляду закону, владою є не все, що є нею в загальнонауковому розумінні. Однак близька силовому розумінню проблеми концепція етатистської держави, яка говорить про право лише після його повної опозитивації.

Безумовно, що поза владою закон недієвий, отже, хіба що теоретичний. Правоохоронні органи, реалізуючи інститут примусу, роблять закон дієвим, демонструючи в такий спосіб необхідність його дотримання та гарантуючи невідворотність негативних наслідків у разі його порушення. Тому на підставі цього можемо зробити висновки, що владні веління дають змогу букві закону ставати авторитетними, тоді як закон гарантує владі підставність, законність, обґрунтованість.

Проблематика державного примусу, зокрема його вивчення саме у філософсько-правовому зрізі, сьогодні недостатньо досліджена, а праць, що стосуються чи стосувалися б питання філософії державного примусу, вкрай мало принаймні в українському науковому просторі. Тим не менше окремі виміри примусу досліджувалися у філософії, соціології, політології та інших суміжних науках. З-поміж авторів є такі: С.С. Алексєєв, В.С. Бліхар, В.В. Богаченко, П.О. Бурдье, М. Вебер, В.М. Вовк, Н.А. Гураленко, О.В. Грищук, І.М. Жаровська, А.Ф. Карась, М.С. Кельман, О.М. Кочубейник, О.Я. Муха, Н.В. Ортинська, О.В. Павлишин, П.М. Рабінович, А.С. Токарська, М.П. Требін, Л.Л. Фуллер, Х.Л. Харт, М.М. Цимбалюк, С.І. Щербак та ін.

Мета статті полягає в дослідженні інтерактивності й інтерпасивності взаємодії державної влади, суспільства та людини в рамках темпорально-просторової відкритості державного примусу.

У принципі державна влада в особі її компетентних органів наділена різними засобами впливу й панування в суспільстві. Серед них виділяють економічні, політичні, правові, авторитетні інші важелі, в тому числі й силові, найяскравішим прикладом якого є державний примус. У такому випадку державний примус є одним із засобів вираження державної влади. На думку О.В. Павлишина, влада – це здатність впливати на діяльність, поведінку людей, тобто правом і можливістю керувати, розпоряджатися, панувати [1, с. 194].

Спілкування у сфері інтерактивного кола людина – право – державна влада є перманентним і полілогічним. І саме право тут володіє центральною комунікативною функцією та постає в ролі суб'єкта і провідника водночас. Право опосередковує поведінку людини, виражає волю державної влади, тоді як остання його провадить і забезпечує та використовує в ролі знаряддя для втілення свого регулятивного впливу. У ході реалізації цього виду діяльності держава використовує свої ресурси, перелік яких є широким і виражається в приведенні в дію санкцій конкретних правових норм, а також фізичної сили та засобів ураження. Видовий спектр цього виду заходів є широким і може провадитися за різними критеріями. Ми лише спробуємо доповнити наявну градацію висновками вченого П. Бурдье, який ствердив, що державний примус можна умовно поділити на такі групи: а) примус психічний, який виявляється в попередженні людини про можливі наслідки в разі порушення букви закону та якому за опору слугує авторитет держави; б) примус фізичний, що проявляє себе в безпосередньому обмеженні прав людини, наприклад, права на вільне пересування, на вибір професії та зайняття певними видами діяльності тощо, за опору якому слугує не лише авторитет, а й озброєні органи виконавчої влади; в) примус символічний, що полягає в перманентному пропагандистсько-виховному впливі держави, її законів і звичаїв на поведінку окремої особи та менталітет суспільства зокрема [2, с. 147]. Сутність позиції цього дослідника виражається в тому, що влада через призму символічного примусу

має змогу перейти з розряду легальної у владу легітимну, тобто таку, що визнається їй, по суті, схвалюється народом. У такий спосіб закладаються підвалини та формується та чи інша державна ідеологія, твориться система ідеалів, цінностей і принципів, властивих конкретному організованому суспільству на ранньому етапі його становлення [3, с. 234]. Отже, доцільно ствердити, що символічний державний примус є синонімом легітимної влади держави, є їй неабияк вигідним на етапі утвердження своїх позицій. Цілісність і довершеність державної влади можна вважати як такою тоді, коли символічний, психічний і фізичний примус будуть нею монополізовані й утіленні в інститутах та органах. Так чи інакше, держава нав'язує особі певні правила гри, в чому й проявляється силовий характер її творіння – закону.

Саме правотворчість передусім обмежує державну владу та не дає змоги узурпувати її, перетворити силові органи та кишеньковий чи каральний засіб. Тобто право без держави не примусове, а отже, не право. Держава без права не легітимна, а отже, не демократична й відстала. І саме право є тим інтерактивним провідником, що передає імпульси від людини державі та навпаки.

Отже, державний примус – це завжди імператив. Ми мали можливість переконатися в цьому навіть на прикладі його поширеності, сферою якого є переважно імперативні (публічні) галузі права. Якщо державний примус завжди означає імператив, тобто безальтернативний, обов'язковий до виконання спосіб, то повинні існувати ті чи інші форми його вираження.

На думку Х. Харта, різноманіття імперативів та інтерактивна комунікація між людиною й державою виявляється в тріаді: закони, команди та накази. Правослухняною реакцією у спілкуванні між людиною та владою є покора законам, командам і наказам [4, с. 25].

Як відомо, законами є певні приписи, нормативні правила поведінки, що регулюють певну сферу та є обов'язковими для дотримання всіма учасниками правовідносин. Закони належать до символічного виду державного примусу в системі інтерактивної комунікації «людина – держава».

Команди й накази є персоніфіковані та ситуативні, належать до сфери фізичного державного примусу. Відтінок категорії «команда» більш оперативний, ситуативний, має ієрархічне забарвлення, тоді як виконання наказу може потребувати більшого часового діапазону та немає чіткої підвідомчої лінійності.

Покору можна розглядати як позитивну реакцію на імператив, тоді як непослух та опір варто трактувати як пасивно- й активно-протиправну реакцію відповідно.

Протилежна до етатистської – ліберальна філософська – течія наполягає на тому, що не лише влада в розумінні сили, а й громадянське суспільство в контексті активності є суб'єктом інтерактивної комунікації в системі людина – право – держава.

На думку Л.Л. Фуллера, право – це цілеспрямована діяльність, успіх якої залежить від енергії, інтуїції, розуму та сумлінності тих, хто нею займається, і яка через цю залежність приречена завжди трохи не досягати повного здійснення своїх цілей [5, с. 140]. Фактично автор розмірковує, що коли б право було виключно вираженням владної сили держави, то в такому випадку говорити про її справедливість і відповідність ідеалам права, ба навіть загальнолюдським ідеалам, не доводилося б. Більше того, сам вигляд, система й організація державної влади безпосередньо залежать від суспільства, тобто людини [6, с. 199].

Даючи відповідь на питання, яким же насправді є середовище взаємодії людини, суспільства та держави, варто розуміти, що інтерактивність/інтерпасивність як характеристика цієї площини не є сталою, а динамічною, залежить від значної кількості ситуативних детермінант: словесної та несловесної комунікації, емоційних аспектів,

соціальних показників, морально-духовних парадигм тощо. Це мінлива площина, в якій матеріалізується сукупність реалій під назвою духовна синергія.

Насамперед інтерактивністю (а на її підставі та за її підсумками – інтерсуб'єктивністю) є зворотна сторона інтерпасивності – терміна, введеного в науковий обіг наприкінці ХХ століття, який розглядається як компенсаторний механізм, завдяки якому відновлюється баланс активності й пасивності суб'єкта. Його сутність виявляється в підтвердженні фізичного закону збереження енергії: «Ніщо не береться нізвідки й нікуди не дівається». Тобто, чим активнішим є суб'єкт, тим меншу активність він повинен проявляти на місці іншого. Тобто повинен існувати інший суб'єкт, що буде пасивним замість нього [7, с. 239].

У контексті відкритості державного примусу для нас важливим є співвідношення інтерактивного та інтерпасивного в контексті породження інтерсуб'єктивного середовища взаємодії у сфері людина – суспільство – держава.

Такого роду середовище містить у собі всі необхідні складники-характеристики суб'єкта: комунікативний аспект, що гарантує контакт елементів і факт їх самоусвідомлення. Окрім цього, як зазначає В.В. Богаченко, існує цілісний механізм становлення суб'єкта взаємодії кожної з ланок – людини, суспільства та держави, базовою серед яких є адаптація, що в точці дотику внутрішнього особистого хаосу із зовнішнім соціальним хаосом упорядковує, інтеріює сприйняті образи. Створивши певний внутрішній порядок у собі, суб'єкт сприяє розвитку хаосу та, зрештою, перетворює прагнення до хаосу в потенційну енергію росту і зміни відкритого соціокультурного простору й породження нових складників [8, с. 13].

Інтерактивний та інтерсуб'єктивний характер відносин у сфері людина – суспільство – держава має складну архітектуру, у зв'язку з якою людина синхронізується із життям соціуму, виникає поле, утворюється світ соціальної взаємодії. Саме завдяки існуванню інтерактивної площини людина стає унікальною, покликаючись на неповторність особистого досвіду, позаяк картина подій не виявляється лише в особистісній рефлексії, а є об'єктами осюжетнення.

Наприклад, на думку О.М. Кочубейник характерними особливостями суб'єктивного простору є:

- наявність синтезу об'єктів життєвого світу, пасивного синтезу об'єктів життєвого світу, «осаджених» структур індивідуального досвіду, які передують активній конституювальній роботі свідомості;
- спроможність людини визначати свій життєвий шлях, виходячи з власної перспективи й біографічної ситуації;
- існування життєвого світу як «первинно інтерсуб'єктивного», який сприйманий усіма, хто живе в ньому як самоочевидний і самодостовірний [9, с. 14].

Отже, статичними детермінантами в контексті взаємодії людина – суспільство – держава постають гендер, вік, ідентичність, автентичність, політичний режим, форма правління тощо. Динамічними категоріями інтерактивної взаємодії є ідеї, ідеали, мораль, звичаї, традиції, цінності, що за певної ситуації трансформуються суб'єктом комунікації у власний життєвий досвід, створюючи в такий спосіб власну інтерпретацію.

Зазначену систему, відповідно до поданої вище градації, прийнято поділяти на:

- інваріантний аспект, що включає статичність, системність і регулярність;
- аспект перетворень, який охоплює рух, динаміки, метаморфози та пошуки;
- аспект належності або безпосередній аспект комунікації, співпраці та взаємодії [10, с. 15].

У такому разі інтерактивність та інтерсуб'єктивність важливі не лише в контексті взаємодії, формування зв'язків та отримання їх результатів, у результаті яких формується

самоусвідомлення. Тому, як уже сказано вище, саме завдяки існуванню соціальності й інтерсуб'єктивності людина стає індивідуальністю.

У контекстні відкритості темпорально-просторових характеристик державного примусу, квінтесенцією яких є його межі, варто зазначити, що лише в контексті інтерактивного простору відбувається боротьба особи за її визнання, що має на меті подолання фактичної асиметрії соціального простору й формальне визнання рівноправних суб'єктів суспільного дискурсу. Тобто інтерактивність меж державного примусу означає апіорне визнання себе й іншого суб'єкта як унікального, дієвого, самодостатнього на підставі спільного аксіологічного горизонту (правової системи тощо). Отже, лише інтерактивний підхід як двосторонній і рефлексивний у правовідносинах особа – суспільство – державна влада (примус) дає підстави говорити про повагу й недопущення свавільної сили.

З вищевикладеного випливає, що сучасна система взаємовідносин людина – суспільство – держава, в тому числі й людина, – державний примус так чи інакше є відкритою та інтерактивною. В умовах прагнення до утвердження й поширення демократії інших варіантів просто не існує. Інтерактивність передбачає гласність, прозорість, відкритість, узгодження системи цінностей, утвердження спільних взаємозрозумілих смислів і, що найголовніше, набуття кожним із суб'єктів взаємодії у сфері заходів державного примусу рис унікальності.

Межі державного примусу – основна темпорально-часова його характеристика – стають відкритими після процесу проходження їх так званої легітимації та легалізації. На першому етапі суспільство схвалює ті форми й заходи примусу, як такі, що відповідають суспільній моралі та цінностям, на другому – вони проходять процес опозитивації, закріплюючись у позитивному праві – законі, що є гласним і доступним для кожної людини.

Список використаних джерел:

1. Павлишин О.В. Правова реальність як знакова система: монографія. Харків: Право, 2017. 336 с.
2. Бурдые П.О. О производстве и воспроизводстве легитимного языка. *Отечественные записки*. 2005. № 2. С. 146–157.
3. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия. Москва: Статут, 1999. 712 с.
4. Харт Х. Концепція права / скор. пер. з англ. Київ: Сфера, 1998. 236 с.
5. Фуллер Л. Мораль права / пер. з англ. Н. Комарова. Київ: Сфера, 1999. 232 с.
6. Вебер М. Патриархальное и патриархальное господство. *Альманах сравнительных исследований политических институтов, социально-экономических систем и цивилизаций*. 2012. Вып. 9. С. 183–248.
7. Муха О.Я. Інтерактивність проти інтерпасивності. *Гілея: науковий вісник*. 2018. № 128. С. 235–230.
8. Богаченко В.В. Самоідентифікація суб'єкта соціальної дії в інтерсуб'єктивному просторі: соціосинергетичний аналіз: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Одеська нац. ак-я зв'язку ім. О.С. Попова. Одеса, 2016. 20 с.
9. Кочубейник О.М. Автентичність особистості в інтерсуб'єктивному просторі: автореф. дис. ... докт. психол. наук: 19.00.05 «Соціальна психологія, психологія соціальної роботи» / Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Київ, 2011. 32 с.
10. Щербак С.І. Інтерсуб'єктивність та соціальність: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.01 «Онтологія, гносеологія, феноменологія» / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2004. 17 с.